

Кравець Ю.Д.,

*студентка факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(uliarajs50@gmail.com)*

Савчин Г.В.,

*старший викладач кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(g_savchyn@dspu.edu.ua)*

Розмаїття видів українського народного декоративного розпису

У статті висвітлено український народний декоративний розпис як особливий вид декоративно-прикладної творчості українського народу. Зазначено, що протягом століть на теренах України сформувались регіональні особливості декоративного розпису. Здійснено короткий аналіз основних видів народного розпису України. Розкрито багатство орнаментики українських розписів, розмаїття композиційних мотивів і прийомів виконання.

Ключові слова: національна культура, декоративно-прикладне мистецтво, народна творчість, декоративний розпис, орнамент.

Variety of types of Ukrainian folk decorative painting

The article highlights Ukrainian folk decorative painting as a special kind of decorative and applied creativity of the Ukrainian people. It is noted that over the centuries regional peculiarities of decorative painting have been formed on the territory of Ukraine. A brief analysis of the main types of folk painting of Ukraine was carried out. The richness of the ornamentation of Ukrainian paintings, the variety of compositional motifs and techniques of execution are revealed.

Key words: national culture, decorative and applied art, folk creativity, decorative painting, ornament.

Постановка проблеми. Сьогодні живемо в непрості часи. Війна для України та українського народу постала не лише як світоглядне протистояння чи цивілізаційне зіткнення, а стала війною за право існування України як самостійної незалежної держави, війною за право існування української нації та української культура з багатовіковими надбаннями та традиціями. За таких умов сьогодення вимагає від кожного громадянина духовних трансформацій, пошуку ефективних форм діяльності з чіткою проукраїнською позицією. Все це зумовлює актуальність і важливість наукового осмислення надбань української культури, українського народного декоративно-прикладного мистецтва, що ґрунтуються на духовних традиціях, естетичних вподобаннях, звичаєво-обрядових та етичних переконаннях українського етносу, які є важливою складовою світової культури.

Мета статті – розкрити український народний декоративний розпис як особливий вид декоративно-прикладної творчості українського народу та висвітлити основні його види.

Загально визнано, що національна культура та стан її збереження є індикатором духовної зрілості кожного народу. Сучасне трактування «національна культура» полягає у тлумаченні її як сукупності властивих певному етносу духовних, матеріальних, інтелектуальних, емоційних ознак, що втілюються в менталітеті, мові, системі культурних цінностей, традиціях, віруваннях, способі життя та мистецтві (Євтух, 2012).

Декоративно-прикладне мистецтво є важливим складником національної культури. Воно охоплює різні сфери життя українського народу та віддзеркалює світосприйняття, вірування, естетичні смаки та уподобання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що українське народне декоративно-прикладне мистецтво є об'єктом сучасних досліджень. У працях науковців (Є. Антоновича, О. Добриводи, Р. Дудка, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кари-Васильєвої, М. Селівачова, О. Тиченко та ін.) проаналізовано історію розвитку українського народного мистецтва, розкрито його

особливості, досліджено естетичні принципи й семантичний зміст виробів, висвітлено традиційність та декоративність художніх витворів.

Виклад основного матеріалу. Яскравою сторінкою змісту української національної культури є український декоративний розпис. До нього належать: настінний розпис культових приміщень та житло, декоративні малюнки на папері, станковий народний живопис, розпис дерев'яних виробів, писанкарство, розпис тканин, малюнки на склі (Кириченко, 2006 : с. 11).

Декоративний розпис як вид українського декоративно-прикладного мистецтва має давню історію розвитку. Науковці (А. Антонович, Д. Айналов, М. Кириченко та інші) доводять, що він зародився ще в дохристиянські часи. Протягом століть на теренах України в кожному регіоні розвинулись місцеві особливості декоративного розпису. В кожному регіоні сформувався свій орнамент, колориту і композиції, свої прийоми і технічні засоби декоративного оздоблення речей.

Як зазначає Д. Глушак, регіональні особливості декоративного розпису найяскравіші прослідковуються в оздобленні скринь: «... в кожному районі склалися свої місцеві традиції кольорової гами, прийоми побудови композиції, елементи зображення з навколишнього середовища, або з глибокої давнини символічного письма» (Глушак, 2012 : с. 57). Відповідно дослідник виділяє такі регіони та визначає їх характерні особливості декоративного розпису: *Київщина* славиться площинним розписом із симетрично розташуванням кольорів та чітким внутрішнім ритмом; *Полтавщина* різниться квітковими композиціями на темному тлі; на *Харківщині* писали композиції на темно-зеленому фоні із великими квітами у центрі та маленькими червоними квітками на кутах; *Чернігівщина* славиться ромбовидними композиціями на передній стінці скринь, де зображували вазон з півоніями, а на кутах – квіти; для *Поділля* характерні узагальнені зображення на темно-зеленому або коричневому тлі білих, червоних, синіх квітів; *Волинські* розписи характеризуються коричневим або вишневим фоном із зображенням букету з водяних лілеї або з тюльпанів; для *Гуцульських скринь* характерний різьблений геометричний орнамент, який доповнювали жовтими, червоними, синіми і чорними кольорами;

Бойківщина славиться своїми скринями із квітковими композиціями на зеленому фоні; *Буковинський* декоративний розпис у центральних регіонах характеризується рослинним орнаментом, натомість західним і південним районам Буковини властивий геометричний орнамент, як на Гуцульщині; на *Лемківщині* скрині переважно оздоблювали на передній стінці нескладним орнаментом із трьох хвилястих ліній тагалузками квітів під ними; *Південнокарпатські* скрині оздоблювали композиціями зображенням із центру великої жовтої квітки, від якої розходилися гілки з листочками й квітами; *Дніпровщина* різниться пишним поєднанням зеленого, червоно-коричневого, білого та синього кольорів у рослинному орнаменті (Глушак, 2012).

Переважає більшість науковців виділяють такі види українського декоративного розпису за технікою та матеріалами:

- *Петриківський розпис* – всесвітньовідомий український розпис, який у 2013 р. внесений до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та України. Цей розпис славиться барвистістю й оригінальним орнаментом. Достеменно невідомо, коли сформувалася традиція петриківського розпису. Відомості про нього як про окремий вид українського народного малярства в наукових колах поширилися у 1910-і рр., завдяки дослідженням українського етнографа Дмитра Яворницького, який привернув увагу до народного стінопису села Петриківка на Дніпровщині (Гаркава, 2019). Тут здавна розписували стіни хат та предмети побуту. Традиційно петриківський розпис виконувався на білому тлі, а з середини ХХ ст. почали застосовувати і чорний фон. Композиція цього розпису ніби «розгорнута» на площині, а весь мотив організовується навколо одного або кількох квітів. Елементи розпису малюються одним мазком «зернятко», який поєднується у різноманітні види: «гребінець», «цибулька», «горішок» тощо (Кириченко, 2006). Відомими майстрами петриківського розпису є Н. Білокінь, Г. Ісаєва, О. Пилипенко, Г. Павленко, Т. Пата, В. Павленко, П. Глущенко, М. Тимченко, Ф. Панко, В. Клименко, О. Пікуш, Т. Кудіш та ін. (Глушак, 2012).

- *Косівський розпис* походить з Івано-Франківщини, з міста Косів. Цей декоративний розпис виник як техніка ритування – особливий

спосіб оздоблення гуцульської кераміки, яка внесена до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства. Традиція такого декорування сформувалася ще в XVIII ст. та відтоді залишається незмінною. Для цього розпису характерний обмежений колорит. Майстри традиційно виконують розпис на білому фоні, використовуючи вохру, білий, зелений та інколи синій кольори. Основними елементами косівського розпису є квіти, листки, крапки, лінії, мережива. Цього розпису притаманні зображення людей у національному гуцульському одязі, тварин та птахів (Чорний, 2021). Традиції косівської кераміки прославили майстри П. Цвілик, В. Волощук, Н. Вербівська, О. Бахматюк, О. Бейсюк, М. Гринюк, В. Стрипко, М. Сусак та ін. (Слободян, 2007, с. 119).

- *Опішнянський розпис* походить з с. Опішня, що на Полтавщині і об'єднує декоративно-стилізовані форми, пишний рослинний орнамент червоного, зеленого, білого, коричневого і чорного кольорів. О. Клименко відзначає, що найтипівішими елементами орнаменталії опішнянського розпису є такі мотиви: квітка «гранатове яблуко»; тюльпаноподібні та віялоподібні квіти різних варіантів; круглі квіти; листя, пуп'янки, виноград, завитки (Клименко, 2000; с. 155). Відомим майстрами опішнянського розпису є Т. Шульженко, О. Шиян, В. Омеляненко, М. Пошивайло, Ю. Пошивайло, В. Лобойченко та інші (Єпіхіна, 2013).

- *Васильківський розпис* Київщини заворює декоративністю, стилізацією форм, поєднанням рослинних мотивів із зображенням тварин. Він вирізняється простотою орнаментальних мотивів, плавними переходами тонів поливи і органічністю поєднання їх з формою виробу. Васильківський розпис виконується червоними, синіми і жовтими кольорами на білому, червоному чи рожевому тлі, а поливи – жовтого, зеленого та коричневого кольорів (Татарчук, 2019). Роботи народних майстрів О. Железняка, М. Денисенка, Ф. Олексієнка, Я. Падалка, В. Омеляненка, Н. Протор'євої та ін.

- *Бубнівський розпис* виник на Вінниччині в середині XIX ст. в осередку гончарного промислу сусідніх сіл Новоселівка і Бубнівка. Відомим майстрами бубнівського розпису є А. Гончар, А. Герасименко,

Ф. Міщенко, В. Живко, Т. Шпак, Т. Дмитренко. Бубнівський розпис виконується чорним, темно-коричневим, зеленим та білим кольорами. Цей декоративний розпис кераміки вирізняється самобутніми стилістичними особливостями виконання орнаментних елементів, композиційною побудовою, образними мотивами такими, як «вилогі» (великі квіти ліро подібної форми), «косиці», «колоски», «виноград», «квітка», «барвінок», «пускавки», «деревце», «індикий хвіст», «риби», «птахи», «хрести» (Батирєва, 2021).

- *Самчиківський розпис* села Самчики, що на Хмельниччині, сьогодні активно відновлюється та пропагується. Є свідчення про те, що у ХІХ – на початку ХХ ст. він був розповсюджений в іконописі та стінописі Поділля і південної Волині. Для самчиківського розпису характерні стилізовані мотиви рослинного та тваринного світу, зображення людини, що виконуються яскравими кольорами (Естеркіна, 2018). Відомим майстрами цього розпису є О. Пажимський, М. Юзвук, В. Раковський, С. Касьянов та ін.

- *Яворівський розпис* виник в м. Яворів, що на Львівщині. Цей розпис використовувався з давніх-давен для оздоблення скринь, виробів з дерева, дерев'яних іграшок («забавок»). У розписі використовують переважно обмежену гаму кольорів (вишнево-коричневий, зелений, жовтий, червоний і білий). Орнаментальне оздоблення складається із стилізованих рослинних і геометричних мотивів, найпоширенішими з яких є «вербівки», «ружі», «колка», «віяла», «сосонки» та ін. Відомими майстрами Яворівського розпису на дереві є родина Приймів, С. Тиндик, М. Ференц, родина Тлусті, Н. Дюг, О. Когут та ін. (Шпак, 2018).

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначено, що кожен вид українського народного декоративного розпису презентує давні традиції та звичаї населення певного регіону України, його світосприйняття, смаки і вподобання, що втілене у різноманітних витворах народних майстрів та різниться художніми особливостями, техніками й технологіями виконання. Сучасні майстри відтворюють давні розписи, інтерпретують їх, генерують нові ідеї, експериментують із матеріалами та технологіями, забезпечують невпинний розвиток українського народного декоративного розпису.

Список використаної літератури

1. Батирєва, І.М. (2021). Бубнівська кераміка. *Велика Українська Енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 17.12.2022).
2. Гарькава, Т.А. (2019). Джерела феномену народного петриківського розпису. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. Кн. 3. С. 157–162. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15315> (дата звернення: 09.12.2022).
3. Глушак, Д.Д. (2012). Посібник з художньої обробки деревини. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hlushak_DD/Posibnyk_z_khudozhnoi_obrobky_derevyny.pdf. (дата звернення: 14.12.2022).
4. Євтух, В.Б. (2012). Етнічність : енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.
5. Єпіхіна, Д.В. (2013). Народна кераміка Опішні як джерело для розвитку українського дизайну. *Проблеми розвитку міського середовища*. Вип. 9. С. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prms_2013_9_13. (дата звернення: 12.12.2022).
6. Естеркіна, І. (2018). Україна незвідана. Сподвижники самчиківського розпису. Інтерв'ю з Іриною Чирковою. *ГЛАВКОМ. Українські медійні системи*. URL: https://glavcom.ua/specprojects/kult_front/ukrajina-pro-yaku-mi-ne-znajemo-samchikivskiy-rozpis-515675.html (дата звернення: 08.12.2022).
7. Кириченко, М.А. (2006). Український народний декоративний розпис. Київ: Знання-Прес. 228 с.
8. Клименко, О. (2000). Народна кераміка Опішні на зламі XIX–XX ст. *Українське мистецтво і архітектура*. Київ: Наук. думка. С. 152–164.
9. Слободян, О.О. (2007). Майстри косівського гончарства другої половини XX століття. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Спецвипуск III. С. 117–128.
10. Татарчук, М. (2019). Васильківська кераміка та твори мистецької династії Денисенків у фондovій колекції НМНАПУ. URL: <https://www.pyrohiv.com/activities/vasilkivska-keramika-denisenkiv.html> (дата звернення: 14.12.2022).
11. Чорний, М. (2021). Художні та стилістичні особливості творчих пошуків майстрів косівської мальованої кераміки *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 45. Том 2. С. 55–61. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/45_2021/part_2/9.pdf (дата звернення: 17.12.2022).
12. Шпак, О.Д. (2018). Традиційний розпис Яворівщини як джерело творчих інспірацій Наталії Дюг. *Народознавчі зошити*. № 2 (140). С. 494–501. URL: <https://nz.lviv.ua/2018-2-29/> (дата звернення: 14.12.2022)